
VOJENSKÉ MÚZEJNÍCTVO

VOJENSKÉ HISTORICKÉ MÚZEUM VO VIEDNI

CLAUDIA REICHL-HAM

HAM-REICHL, C.: Military History Museum in Vienna. *Vojenská história*, 3, 13, 2009, pp. 141–158, Bratislava.

The author, the employer of Military History Museum in Vienna, provides us with the genesis of the institution from its beginnings of the 50's of the 19th century on-going. The material tries to focus on a detailed view of the building of the institution from its foundations from the architectural point of view, as well as the collection efforts stemming from the general army needs and the economic possibilities reflecting the military-political development of the society up to the present. The author analyses a wide scale of issues including the personnel and activities of some decisive representatives of the institution.

Military Museums. Austria. Foundation and development of Austrian military museums from the half of the 19th century up to the present.

Dobytie a vyplienenie cisárskej zbrojnice vo Viedni povstalcami v noci zo 6. na 7. októbra 1848, počas ktorého boli odcudzené cenné historické, ale aj regulárne zbrane,¹ malo za následok, že hlavné velenie armády po porážke revolúcie pokračovalo v pláne začatím už počas cisára Františka I. zlučiť výrobné a skladiská na zbrane umiestnené na rôznych miestach Viedne do jedného zariadenia zriadením takzvaného „c. k. delostreleckého arzenálu“. ² Ako vhodné miesto na ten účel sa javila lokalita mimo vnútorného mesta a jeho predmestí uzatvorených „línijným valom“ na návrší, ktoré ovládalo nielen spojenie, ale aj samotné mesto.

Na výstavbu tohto arzenálu bola ustanovená komisia, vypracované skice plánov a program, od ktorých sa mala odvíjať súťaž architektov. Požiadavkou programu bolo, že stavba musí mať pevnostný charakter. Zaujímavá je predovšetkým skutočnosť, že sa zo strany úradu delostrelectva najskôr nerozmýšľalo nad vlastnou stavbou múzea, ale malo byť umiestnené

1 V dôsledku revolučných diania vo Viedni v októbri 1848 bola viedenská posádka v takej situácii, ktorá si dokonca vyžadovala dočasné vyprázdnenie mesta cisárskymi oddielmi.

2 Označenie „arzenál“ pochádza z arabského „Dar – as – sina‘a“ (dielňa, manufaktúra na zbrane každého druhu) a dostal sa v potaliančenej forme „arsenale“ v 16. storočí do nemeckej slovnej zásoby. V tomto prípade ide nielen o dielňu, ale viac-menej o veľký oporný bod a miesto na zbrane armády vo forme opevneného tábora, ktorý bol zriadený predovšetkým na obranu proti nepokojom. Johann Christoph Allmayer – Beck, *Das Heeresgeschichtliche Museum Wien. Das Museum. Die Repräsentationsräume*, Salzburg 1981.

ako súčasť prvého poschodia kvadratickej budovy, kde sa mali nachádzať aj dielne na opravu zbraní.³ Na výstavné miestnosti boli naplánované iba štyri sály.

Zadané úlohy vo forme konkrétnych projektov následne vypracovali architekti, ktorí sa zúčastnili súťaže – medzi nimi známi umelci ako Eduard van der Nüll, Augustus Siccard von Siccardsburg Karl Röner, Ludwig Förster, Theophil Hansen a A. P. de Rigel. Z týchto vznikol napokon nový projekt, ktorý síce neplánoval samostatne stojacu budovu múzea v jeho dnešnej forme, predsa však mali byť v oboch krídlach na prízemí umiestnené opravovne a na prvom poschodí 300 000 pušiek vo vysokých železných stojanoch. Galéria v Sielni slávy bola určená na výstavu relikvií najznámejších vojvodcov Rakúska.⁴

So stavbou arzenálu sa začalo v roku 1849, 8. mája 1856 sa už uskutočnilo slávnostné položenie posledného kameňa cisárom Františkom Jozefom I. a jeho manželkou Alžbetou. Pozoruhodný výkon vzhľadom na rozsah prác: celý komplex vybudovaný z tehál, z ktorého zostala iba časť, aj to viackrát pozmenená, tvoril obdĺžnik 688 x 480 m s hlavnou osou vedúcou zo severozápadu na juhovýchod. Akcent mu dodáva architektonicky výrazná „veliteľská budova“ (dnes objekt I: sídlo správy a vedenia a knižnica/archív vojenského historického múzea) čelom k mestu a arzenálny kostol na opačnej strane. Ohraničenie obdĺžnika tvorili veľké kasárenské bloky, ktoré mali kapacitu 5 000 – 6 000 mužov. Medzi nimi stálo osem dlhých depotov na vojenské náčinie, ktoré boli so susednými budovami prepojené obrannými múrmi.

V strede tohto dvora obklopeného 16 objektmi boli výrobňa zbraní a rozsiahle dielne na výrobu diel. Stredobod komplexu 31 objektov, ktorého zriadenie stálo okolo osem a pol milióna guldenov, a na stavbu ktorého spotrebovali okolo 177 miliónov tehál, tvorí však objekt XVIII, kde sa dnes nachádza vojenské historické múzeum.

Zodpovedajúc účelu, na ktoré bol vytvorený, patrila arzenál do konca monarchie pod vojenskú správu a až v dôsledku demobilizácie bol prevedený pod civilnú správu.⁵

Plány na múzeum zbraní pôvodne vypracovali spoločne Ludwig Förster a Theophil Hansen, a so stavbou sa začalo 15. apríla 1850, než bol Hansen sám poverený vedením stavby v roku 1851. Hansen urobil na pôvodných stavebných zámeroch rozsiahle zmeny a dal múzeu jeho dnešný charakteristický vzhľad. Jeho plán tvorila 235 m dlhá budova s vystupujúcimi kvertraktmi a nárožnými vežami, ako aj kvadratickým základom korunovaným kupolou. Použitie byzantských štýlových prvkov vysvetľuje Hansenov pohľad na byzantské umenie, v ktorom „sa dalo urobiť niečo zmysluplné“.⁶

Okrem toho poznať aj zrejme islamské a gotické prvky. Týmto tvorilo múzeum východisko pre architektonický historizmus, ktorý potom výrazne ovplyvnil obraz Ringstrasse. Fasáda bola doplnená sochami od Hansa Gassera, jedného z najznámejších rakúskych sochárov. Ale hlavne bohatý interiér robí túto stavbu jedinečnou. Interiér je v rôznych technikách z umeleckého mramoru, použitie plátkového zlata a výzdoba hál v strednej časti plastikami a freskami.

3 STROBL A., Das k. k. Waffenmuseum im Arsenal. Der Bau und seine künstlerische Ausmückung (= Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums, zv. 1, Graz – Kolín 1961), Abb. 3.

4 ZATSCHEK H., Die Geschichte des Museums. In: *Heeresgeschichtliche Museum*, hg. V. d. Direktion, Graz – Kolín 1960, 9.

5 ALLMAYR – BECK J. CH., Das Heeresgeschichtliche Museum, 8f.

6 KAINDL F., Das Heeresgeschichtliche Museum in Wien. In: 1683. Die neue Mölkerbastei, roč. 1976. č. 11/ 12, 28.

V roku 1856 bola stavba dokončená,⁷ predsa však bolo múzeum ďaleko od toho, aby bolo aj funkčné. Aj keď už o rok neskôr boli dokončené posledné detaily na vonkajšej fasáde, muselo prejsť ešte ďalších 16 rokov, kým sa dokončilo aj vnútorné prevedenie „samozrejme sa pritom nadviazalo na už existujúce, predsa však prinieslo nové chápanie časovej a priestorovej dimenzie a aj nový národný cit a pocit slobody premietnutý na súčasnom sociálnom a politickom pozadí už vtedy tisícročného Rakúska. Zrodil sa program.“⁸

Tento program, okrem iného, plánoval postaviť najvýznamnejším panovníkom a vojvodcom rakúskych dejín pamätník vo vestibule, a v Sieni slávy na prvom poschodí zvečniť na freskách niektoré z najvýznamnejších bitiek a vojenských udalostí. Cisárovi sa pozdávala Hansenova idea postaviť mramorové skulptúry vojvodcov vo vestibule, keďže bol asi ovplyvnený sieňou slávy a sieňou cti v Bavorsku, predovšetkým bavorskou sieňou slávy, ktorú vybudoval Klenze v rokoch 1843 – 1853. Náklady na zriadenie sa vyšplhali nakoniec na približne 250 000 guldenov⁹, čiže predstavovali viac ako dvojnásobok ako za fresky v sieni slávy.¹⁰ Aby sa práce čo najskôr ukončili, rozhodol sa cisár sám sponzorovať veľký počet sôch a povolil podieľať sa na tom aj súkromným osobám a korporáciám. Friedrich knieža Lichtenstein dostal poverenie osloviť potomkov vojvodcov, aby sa spolupodieľali na nákladoch, ale dostalo sa mu nie veľmi presvedčivého prísľubu, aj keď títo pokladali zvečnenie ich predkov v múzeu zbraní za veľkú česť. Boli to rodiny Aldringenovcov, Auerspergovcov, Bianchiocov, Bucquoyovcov, Clam-Gallasovcov, Colloredo-Mansfeldovcov, Khevenhüllerovcov, Liechtensteinovcov, Nádašdyovcov, Sachsen-Coburgovcov, Salmovcov, Schwarzenbergovcov, Starhenbergovcov, Walsteinovcov, ale aj cisárski generáli (Josef Wenzel gróf Radetzky), regiment č. 8 (Heinrich Duval gróf de Dampierre, majiteľ), alebo dragúnsky regiment č. 1 a 13 (princ Eugen Savojský, majiteľ). Finančne prispeli aj členovia cisárskeho dvora, ako napríklad cisár Ferdinand I., veľkovevodkyňa Sophie a vojvodovia Albrecht, Wilhelm, Franz Karl a Leopold. Mnohí významní rakúski sochári ako Franz Bauer, Karl Costenoble, Jozsef Engel, Josef Grasser, Cyprian Godbsky, Karl Kundmann, Peter Lutt, Emanuel Maxx, Johann Pertscher, Vincenz Pilz, Ludwig Schimek, Thomas Seidan, Johann Silbernagel, Nikolaus barón von Vay a Rudolf Zafouk zhotovili v rokoch 1864 – 1877 spolu 60 sôch¹¹ podľa prísneho zadania: portrétna vernosť, časová perióda, v ktorej zobrazovaný žil, zodpovedajúce kostýmy a predovšetkým správne oduševnený výraz individuality.¹² Na tento účel boli poskytnuté rytiny, olejové maľby a busty sčasti pochádzajúce z pozostalosti ich potomkov. Sochy mali byť zhotovené v životnej veľkosti s nepokrytou hlavou, a nesmeli spolu s podstavcom presiahnuť výšku 1, 86 m. Ako materiál bol použitý carrarský mramor druhej kvality, ktorý si museli umelci sami zaobstaráť.¹³

Pri svojom plánovaní múzea naplánoval Hansen aj freskovú výzdobu a už roku 1853 podnietil návrhy Carla Rahla na monumentálne maľby. Keď skice v júni 1854 predložil poľné-

7 Podľa Alice Strobl náklady na stavbu stáli asi 700 000 guldenov. Pozri STROBL, A., Das k. k. Waffnenmuseum, 130, Anm.

8 Das Heerengechichtliche Museum in Wien, Graz 2000, 4.

9 Podľa jedného zoznamu c. a k. ríšskeho ministerstva vojny z 1903 sa náklady vyšplhali na 279 000 guldenov, HGM, Direktionsakten, správa z 5. 6. 1903, citované podľa: STROBL, A., Das k. k. Waffnenmuseum, 131.

10 HGM, Direktionsakten, Arsenaldirektion Adj. 306 an Kriegsministerium, 30. 6. 1865.

11 Presný zoznam sôch vojvodov s biografiami a umelcami sa nachádza v Allmayer – Beck, Das Heeregeschichtliche Museum, 29 – 38., 29. Štyri sochy (Radecký, Haynau, Windischgrätz, Jelačić) sa nachádzajú na schodisku múzea.

12 Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv, Viedeň, Arsenal (II 1), Programm E, fol. 15, citované podľa: STROBL A., K. k. Waffnenmuseum, 96.

13 Tamže.

mu maršalovi Augustinovi, ten ich nadšene prijal. Po rozhovore Augustína s grófom Franzom von Thunom, referentom pre kultúrne záležitosti na ministerstve školstva a umenia, bol vzatý do užšieho výberu aj Moritz von Schwind.

Časopis *Deutscher Kunstblatt* nazval už vo svojom vydaní z 23. októbra víťazom Rahl, na odporúčanie arcivojvodu Ferdinanda Maximiliána sa však v júni 1858 rozhodlo v prospech tírolského maliara Carla Blaasa, profesora historickej maľby v Benátkach¹⁴. Blaas potreboval na zhotovenie fresiek deväť rokov, odmenu za ne dostal vo výške 76 000 guldenov. V spolupráci s vedúcim Inštitútu rakúskej histórie Albertom Jägerom vytvoril prvý koncept fresiek v Sieni slávy, ktoré zobrazovali významné udalosti rakúskej histórie od čias stredoveku do polovice 19. storočia, pričom sa mali do popredia dostať vojenské udalosti¹⁵. Zdá sa, že sa im zapáčili len scény z čias Babenbergovcov, keďže len tieto sa dostali do finálneho návrhu. Na revíziu Blaasovho návrhu bola vytvorená komisia, do ktorej patrili viceprezident cisárskej akadémie vied Theodor Georg von Karajan, zástupca riaditeľa štátneho archívu Alfred von Arneth, riaditeľ c. k. akadémie tvorivého umenia Christian Ruben, ako aj Carl Blass, Theopil Hansen a maliar Josef Führich.

V roku 1861 sa dokončila konečná verzia programu fresiek, v ktorom boli nasledovné zobrazenia: v Sieni slávy mali byť stredobodom Nördlingen, Sankt Gotthard, Zenta a Turin, v ľavej bočnej sieni mali byť udalosti 18. storočia, ako napríklad predávanie Vojenského rádu Márie Terézie, Linec, Sollenau, Berlín, Schweidnitz, Piacenza, Belehrad, Kolín a Hochkirch, v pravej sieni zasa udalosti 19. storočia, ako príchod cisára Františka I. do Viedne, Bergisel, Vicenza, Ebelsberg, Dürnstein, Lipsko, Novara, Caldiero a Aspern.

Scény v pendetife v Sieni slávy mali zobrazovať prechod od Babenbergovcov k Habsburgovcom, ako aj dokumentovať vzostup Rakúska do 17. stor. Podľa predlohy Alfreda von Arneth mali byť v analógii k veľkým zobrazeniam na pásach zobrazené po jednej udalosti po alebo pred veľkou udalosťou¹⁶.

V roku 1871 dokončil Carl von Blaas prácu na 45 freskách. Za odmenu dostal spolu 146 100 guldenov¹⁷ a bol povýšený do šľachtického stavu.

Carl Rahl dostal napokon v roku 1863 za úlohu vyzdobiť schodisko. Spolu so svojimi žiakmi Griepenkerlom a Bitterlichem zobrazil alegóriu stratégie, vojenských dejín, taktiky, moci a jednoty, slávy a cti, ako aj múdrosti a odvahy¹⁸. Celkové náklady na architektonické a umelecké stvárnenie interiéru dosiahli 654 953 guldenov.

V roku 1856 bola už c. k. zbrojnica zrušená a zbierka, ktorá vydávala svedectvo „o bojachschopnosti a umeleckom zmysle“ Habsburgovcov,¹⁹ prenesená do arzenálu. Pri zriadení zbier-

14 HAM C., Das Freskenprogramm, in: *Welch' elendes Zeug ... Carl von Blaas – Skizzen zu einem Meisterwerk*, Katalog zur Sonderausstellung im Heeresgeschichtlichen Museum, Wien 1998, 14; ALLMAYER – BECK J. CH., *Das Heeresgeschichtliche Museum*, 26; STROBL A., *Das k. k. Waffnenmuseum*, 43 – 50; KLINGENSTEIN E., „Nur das wahre Verdienst der Ahnen kann der Stolz der Nachkommen sein“. Die Entstehung des Fresken-Programmes für das Waffnenmuseum im Zeughaus des k. k. konzentrierten Artillerie-Etablissements, Dipl. Arb., Wien 1994, passim.

15 WOLF A. (Vyd.), *Selbstbiographie des Malers Karl Blaas, 1815 – 1876*, Wien 1876, 243.

16 STROBL A., *Das k. k. Waffnenmuseum*, 65, 76 – 80. Zoznam a popis niektorých fresiek sa nachádza aj v ALLMAYER-BECK J. CH., *Das Heeresgeschichtliche Museum*, 38 – 47 und „Welch' elendes Zeug ...“, Katalogteil.

17 STROBL A., *Das k. k. Waffnenmuseum*, 81, k tomu pozri aj Klingenstein, *Fresken – Programm*, 156 und Amn. 256. Vo svojej autobiografii uvádza Carl von Blaas ako rok ukončenia svojej práce rok 1872, pretože bral do úvahy obhliadku fresiek cisárom Františkom Jozefom a pri tejto príležitosti udelenie kríža Rádu Františka Jozefa: WOLF (Vyd.), *Selbstbiographie*, 251.

18 ALLMAYER-BECK J. CH., *Das Heeresgeschichtliche Museum* 26; STROBL A., *Das k. k. Waffnenmuseum*, 84 – 88.

19 ZATSCHEK H., *Die Geschichte des Museums*, 13.

rok chceli ísť úplne novou cestou – oslobodení od barokovej koncepcie bývalej zbrojnice; na pranie cisára mal byť vedecký aspekt uprednostnený pred optickými efektmi. Kapitán Quirin von Leitner bol poverený muzeálnou koncepciou a rozostavením objektov v tomto múzeu. V jednom z jeho memoránd sa nad tým zamýšľa a mimo iného uvádza, že by to malo byť predovšetkým historické hľadisko, podľa ktorého sa bude riadiť. Objekty boli brané z dvoch rôznych hľadísk – kultúrohistorického a pamiatkového. Prvý aspekt mal obsahovať dôsledný výskum starých zbraní a vojenského umenia a s tým spojený kultúrohistorický vývoj, ďalší mal brať do úvahy význam mnohých objektov ako kultúrnych pamiatok.²⁰

Leitner sa pre budúce usporiadanie zasadil za „chronologicko-synchronický poriadok“, pretože iba tak mohol stvárniť historický vývoj a byť prístupný laikom.

Po diskusiách o konečnom výstavnom mieste zbierok došlo k dohode umiestniť ich do dvoch sál na prvom poschodí v štyroch expozíciách.²¹

Pri triedení a súpise objektov, ktoré sa mali vystaviť, sa ukázalo nutné zaplniť diery vzniknuté počas plienenia cisárskej zbrojnice Francúzmi v rokoch 1805 a 1809, respektíve v roku 1848 obyvateľmi Viedne. Na rozkaz cisára Františka Jozefa boli z bohatých habsburských súkromných zbierok v Laxenburgu odovzdané všetky zbrane, ktoré mali historickú hodnotu do budúceho „c. k. dvorského múzea zbraní“. Zaujímavé objekty boli poskytnuté zo samotnej pokladnice.

V roku 1868 bola zbierka, pokiaľ šlo o zbierkové predmety z cisárskeho dvora, podriadená 25. decembra hlavnému komorskému úradu. Zvyšné výstavné exempláre patrili pod správu delostreleckých depotov. 31. decembra nasledovalo vymenovanie Quirina von Leitner za predsedu dvorského múzea zbraní.

V roku 1869 bolo múzeum sprístupnené užívateľom, zároveň vyšiel aj *Prehľad c. k. dvorského múzea zbraní*, ktorý zostavil von Leitner, a ktorý nám dáva predstavu o podobe prvého múzea. Stredobod zbierky v oboch sálach tvorili nádherné panciere na podstavcoch. Bodné a tyčové zbrane boli umiestnené na stenách za časovo k nim prislúchajúcimi brneniami. Honosné zbrane a historicky cenné objekty boli vystavené vo vitrínach v strede sály. Najstaršie výstavné exempláre siahali do 13. storočia. Popritom tu bola ešte zbierka pušiek a pred múzeom vystavené staré hlavne diel. Zo zástav a štandard, ako aj inej koristi, boli v Sieni slávy a oboch susedných malých bočných halách zostavené takzvané „trofeje“.²²

Na začiatku 80. rokov 19. storočia bolo dvorské múzeum zbraní ešte doplnené nariadením cisára Františka Jozefa vystaviť v múzeu všetky zbrane z cisárskeho dvora, a to vojenské a poľovnícke zbrane, ako aj konské postroje.

V dôsledku transformácie cisárskeho dvorského múzea zbraní na Umelecko-historické múzeum v roku 1888 sa začalo uvažovať v kruhoch vysokopostavených osobností, medzi inými členov cisárskeho dvora, o ďalšom využití budovy. Existujúce exempláre ešte zďaleka nestačili na vybavenie výstavnej zbierky. Nechceli však dopustiť, aby sa umelecky hodnotná stavba múzea degradovala na depot delostreleckej správy. V dvoch pamätných listoch z júla 1882 a z 31. marca 1883 vyjadril riaditeľ delostreleckého arzenálu poľný maršal Tiller pranie vybudovať múzeum venované cisárskemu vojenstvu.²³ Pritom spomenul, že Ba-

20 LEITNER Q, Promemoria über die Ordnung, Aufstellung der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaisershauses im k. k. Artillerienarsenalmuseum, 11. 9. 1867.

21 Heeresgeschichtliches Museum, Wien, Direktionsakten, Kommissionprotokoll Nr. 32, október 1867, fol. IV.

22 DIRRHEIMER G., Historische Betrachtungen über das Heeresgeschichtliche Museum in Wien. In: Österreich in Geschichte und Literatur, roč. 21 (1977) H. 2, 3.

23 TILLER FML, Denkschrift betreffend die Einrichtung eines Museum für die k. k. österreichische Armee, Viedeň, 1882; to isté Neuerliche Denkschrift des Artilleriearsenaldirektions, Viedeň 1883.

vorsko pred časom vytvorilo vojenské múzeum, ktoré svojím obsahom zožalo oprávnený obdiv, a že Prusko „už roky usilovne pracuje na vytvorení takéhoto, takom, čo má preväpiti svet“. A tak má byť zriadenie „miesta na oslavu slávy rakúskej armády“ absolútnou prednosťou. Pri svojom snažení dostal Tiller účinnú podporu zo strany iniciátora projektu – hlavného inšpektora delostrelectva arcivojvodu Wilhelma, ktorý sa osobne písomne obrátil na najvyššie vojenské velenie, so žiadosťou o zriadenie takéhoto vojenského múzea.

Tu sa prvýkrát spomína budúci názov inštitúcie, ktorý sa udomácnil až po 2. svetovej vojne. Ríšske ministerstvo vojny okamžite zareagovalo, že nie je v jeho možnostiach, aby založenie múzea finančne podporovalo, mohlo by tak nanajvyššie poskytnúť potrebné miesta v arzenáli.²⁴ Potom, čo arcivojvoda Rudolf informoval v liste z 27. decembra 1884 arcivojvodu Wilhelma o tom, že mu cisár povolil prebrať protektorát pri založení vojenského múzea, informoval Wilhelm ministerstvo, že zriadenie múzea sa uskutoční bez nárokov na štátne prostriedky. Nariadením ríšskeho ministerstva vojny odd. 7, č. 368 z 5./9. februára 1885 sa začalo s organizáciou vojenského múzea. Už 22. februára 1885 sa pod vedením arcivojvodu Rudolfa zišla komisia na zriadenie múzea.²⁵ Do tejto komisie patrili také významné osobnosti ako arcivojvoda Wilhelm, Franz gróf von Meran, Hans gróf Wilczek, Alfred von Arneith – prezident cisárskej akadémie vied –, Quirin von Leitner – vedúci dvorskej zbierky zbraní, FMLt Tiller, gróf Dumba – hlavný kurátor Ersten Österreichischen Spar-Casse vo Viedni, poľný maršal Schmarda – vtedajší riaditeľ delostreleckého arzenálu a poľný maršal Müller ako reprezentant ríšskeho ministerstva vojny.²⁶ Kuratórium malo na starosti založenie a zariadenie nového c. a k. vojenského múzea.

25. apríla 1885 sa dosiahol prijatie stanov vojenského múzea, ktoré tvorili základ pre jeho ďalšiu výstavbu. Ako princíp sa prijalo, že vojenské múzeum „má byť pamätníkom zahŕňajúcim celé vojenstvo v historickej vernosti, ktoré je venované vďačnými dedičmi na posmrtnú slávu ich statočným predkom“. V detaile sa zaoberali predpisy zbierkami a tiež aj vymedzením a rozdelením, ako aj vystavením daných predmetov. Obsahovali aj pasáž, ktorá určovala postavenie múzea voči vojenským úradom. Podľa toho múzeum v prípadoch, v ktorých sa nejednalo o kompetenciu kuratória, podliehalo ako vojenské zariadenie a majetok vojenského eráru ríšskemu ministerstvu vojny. Na návrh protektora mal byť vymenovaný konzervátor, ktorý mal fungovať ako výkonný orgán kuratória. Vo vojenskoslubobnom vzťahu podliehal priamo riaditeľovi delostreleckého arzenálu. Bol zodpovedný za správnosť inventára, ako aj za kompletnosť objektov a udržiavanie múzea, takže bol zodpovedný ríšskemu ministerstvu vojny a kuratóriu. 31. mája 1885 boli predpisy schválené cisárom Františkom Jozefom. Už 2. marca 1885 nastúpil na miesto konzervátora major Camillo Freiherrn von Althaus. Už dva roky predtým naznačilo ríšske ministerstvo svoje odhodlanie spolupodieľať sa na obstarávaní objektov. V nariadení prez. z 9. mája 1883 sa malo rozhliadať po historicky cennom materiáli pre nové múzeum. Táto snaha však bola bez výsledku. 14. júla 1887 bol vydaný ďalší rozkaz, podľa ktorého sa mali odovzdať všetky zástavy pechoty, ktoré sa už nepoužívali, do vojenského múzea. Pritom sa malo uviesť, ako dlho sa zástava používala a ktoré ťaženia, bitky a boje zažila. S prosbou sa obrátili sa aj na private miesta a ľudí, ako napríklad šľachtické rody, aby poskytl múzeu objekty na zapožičanie. Najvyšší komorský

24 DIRRHEIMER G., Historische Betrachtungen, 4.

25 HGM, Direktionsakten. Protokoll über die unter dem Vorsitz Seiner Kaiserlichen Hoheit des Durchlauchtigsten Kronprinzen Erzherzogs Rudolf am 22. Februar 1885 abgehaltenen Sitzung des Komitees zur Gründung des Heeresmuseums, fol. 1r.

26 DIRRHEIMER G., Historische Betrachtungen, 4.

úrad poskytol, aj keď nerád, jednotlivé dôležité predmety z dvorskej zbierky zbraní, pričom určil, že majú byť použité na výstavu o období tridsaťročnej vojny.²⁷

Vďaka snahám kuratória v roku 1892 disponovalo múzeum skoro všetkými výstavnými predmetmi, ktoré aj dnes tvoria základ objektov v sálach na prvom poschodí. Okrem iného to bola drôtená košeľa z vlastníctva kniežata Raimonda Montecuccolliho (1886 dar cisárovi) kyris Ernsta Rudigera von Starhemberg (obrancu Viedne z roku 1683), pamätné predmety na princa Eugena Savojského, pancier kapitána arzenálu Saint Hilaireho (výmena s mestom Viedeň), maršalská uniforma cisára Františka I., ako aj jeho kord so strapcami, šesť pruských zástav zo zbrojnice v Berlíne (od generála Andreasa Hadika), maršalská palica cisára Františka I. (votívny dar cisárovnej Amálie Wilhelminy), strieborné turecké „kalendárne hodiny“ jedného pašu – juhonemecká práca z polovice 17. storočia – ktoré boli ukoristené pri Sankt Gottharde /Mogersdorfe, ako aj pečať sultána Mustafu II., ktorá bola ukoristená v bitke pri Zente (daná do užívania na povolenie cisára Františka Jozefa na žiadosť arcivojvodu Wilhelma), alebo čestná šabľa poľného maršala grófa Radeckého (daná do užívania od najvyššieho dvorského úradu, do roku 1859 uschovaná na hradnom veliteľstve). Už roku 1856 venoval starý poľný maršal s cisárskym povolením múzeu 26 objektov zo svojho majetku. Na návrh Quirina von Leitners „*sa mali všetky tereziánske kríže zaniknutého rytierskeho rádu zozbierať a uschovať*“. Na zvečnenie ich mien nariadil cisár 27. decembra 1889, že sa všetky existujúce rádové kríže, ktoré získal posledný majiteľ bojujúci v radoch c. a k. armády, majú dať do úschovy vojenského múzea. Na to bolo múzeu vydaných zo strany kancelárie rádu 6 veľkých krížov s tromi hviezdami, 35 veliteľských krížov a 277 rytierskych krížov.²⁸ Ešte predtým, než sa mohlo pomýšľať na vystavenie predmetov, musel sa vyriešiť jeden nie nevýznamný problém: medzi predmetmi boli mnohé, ktoré nemali bližšie určenie. Keďže sa predtým len zriedkavo robili poznámky kedy, resp. pri ktorej príležitosti sa predmety získali, bolo spočiatku ťažké alebo dokonca nemožné ich časovo zaradiť. Diela o dejinách uniforiem a výzbroji cisárskej armády vtedy ešte neboli a neexistovali skoro žiadne podklady. Sály na prvom poschodí boli adaptované v roku 1888. Miestnosti boli nanovo vybielené, usporiadané a pozdĺž stien boli umiestnené súknom potiahnuté police na zbrane. Predmety, ktoré boli už k dispozícii, boli podrobené čisteniu a boli rozdelené rovnako, ako nové exponáty v sálach zbraní tak, ako mali byť neskôr nainštalované. Aj v budúcnosti mali obe veľké sály, ktoré nadväzovali na Sieň slávy, tvoriť hlavný fond zbierky. Zbrane, časti výzbroje a armádne uniformy boli chronologicky zoradené a tvorili spolu s relikviami a trofejami „*obraz o vnútornom a vonkajšom vývoji rakúskej armády*“.²⁹ Jednotlivé exponáty boli prezentované vo vitrínach a vitrínových stoloch, boli upevnené na pilieroch, alebo ako v prípade tyčových zbraní umiestnené v stojanoch a na policiach.

Ľavá sála zbraní bola venovaná obdobiu rokov 1618 – 1788, pričom tam viseli ukoristené turecké zástavy, rakúske vojenské znaky vo vitrínach, pruské zástavy, dekorácie vojenského rádu Márie Terézie, busty a niekoľko málo písomností, ako napr. rozkaz Albrechta von Wallensteina pre Pappenheima z 15. novembra 1632.

Pravá sála zbraní prezentovala popri mnohých ručných zbraniach rôzne druhy zbraní z výzbroje mužstva a dôstojníkov z rozličných vojenských útvarov, stolové vitríny s význameniami a pamätnými mincami armády. V dvoch stolových vitrínach boli vystavené vojenské dary obyvateľstva pre cisára Františka II. z rokov 1792 až 1794, teda predme-

27 Tamže, 7 a ALLMAYER-BECK J. CH., Das Heerengeschichtliche Museum, 13f.

28 ZATSCHEK H., Die Geschichte des Museums, 16f.

29 Tamže, 19.

ty zo vzácnych kovov, ktoré boli venované ako dobrovoľná vojnová daň, ako napríklad čaša mesta Olomouc. Tento fond rovnako ako zbrane a výzbroj utrpel v roku 1945 ťažké škody. V dvoch ďalších stolových vitrínach boli zhromaždené pamätné predmety na poľného maršala Radeckého. Niekoľkými predmetmi sa pamätalo aj na cisárske vojnové námorníctvo: spomienky na viceadmirála von Tegetthoffa, medzi nimi čestné dary venované po námornej bitke pri Lisse mestom Terst, na arciknieža Maximiliána, námorného veliteľa a neskôr mexického cisára, a na admirála von Sternck, k tomu šable námorných poddôstojníkov a dôstojníkov.

K obom sálam zbraní patrili ešte tri špeciálne zbierky: na prízemí vpravo od haly vojvodcov sa nachádzala sála pušiek, kde boli sústredené projekty, cudzie modely, zadovky, revolvery a rôzne uzávery v debnách, na stoloch a v pyramídach. Na sálu pušiek nadväzovala od roku 1896 sála delostrelectva, ktorej fondy boli prevzaté predovšetkým od technicko-administratívneho vojenského komitétu, s muníciou a modelmi kanónov od 16. storočia.

Delá boli podľa konceptu kapitána delostrelectva Antona Dolleczeke umiestnené v dvoch radoch vpravo a vľavo od vchodu, pričom pre usporiadanie bol smerodajný predovšetkým pôvod, takže rakúske, talianske a pruské delá tvorili jednu skupinu. V rámci skupiny nasledovalo chronologické usporiadanie.

Za najznámejšie predmety sa považovalo a považuje napríklad 10-funtový mažiar odliaty v roku 1714 vo Viedni Leopoldom Halilom, ktorý hral rozhodujúcu úlohu pri dobytí Belehradu v roku 1717 (dnes v Sále Márie Terézie), dvanásť trojfuntových diel odliatych Jahanom Balthasarom Heroldom pre mesto Norimberg z roku 1708 a jedno tisícfuntové delo Pumhard von Steyr s kalibrom 88, 2 cm, ktoré pochádza z prvej polovice 15. storočia (dnes v delostreleckej hale v objekte II).

Ďalej sa tam nachádzala reťaz z Dunaja z 2 972 kúskov, ktorú umiestnili Turci v 16. storočí medzi Ofenom a Pešťou, cisárske jednotky ju ukoristili v roku 1602.³⁰

Čo sa týka vnútorného architektonického stvárnenia budov, malo tu dôjsť k zmene. Quirin von Leitner predložil kuratóriu návrh, ktorý bol aj 8. januára 1886 prijatý, na základe ktorého mali byť na stenách Siene slávy a postranných sálach zvečnené mená všetkých generálov a plukovníkov cisárskej armády, ktorí od roku 1618 prišli o život pri vojenských sporoch.³¹ Pri zostavovaní menného zoznamu sa postupovalo s veľkou starostlivosťou a o pomoc požiadali odborníkov, predovšetkým z vojenského archívu. O necelý rok neskôr mohli kuratóriu na zasadaní 26. februára 1887 predložiť zoznam so 449 menami, tie podrobili kritickému skúške – pri nej boli vylúčení dôstojníci, ktorí počas vojen utrpeli úraz alebo boli zavraždení. V priebehu roka 1890 bolo nakoniec na stenách umiestnených 37 tabúľ z červeného uhorského mramoru s menami zvečnenými zlatým písmom; po prvej svetovej vojne boli ešte doplnené, takže dnes je v Sieni slávy zachytených 473 mien na 43 tabuliach.

21. mája 1891 bolo vojenské múzeum pri návšteve cisára Františka Jozefa II. vysvätené a otvorené. Už začiatkom roka 1892 dostalo múzeum prostredníctvom Wilhelma Erbena nového riaditeľa, na čo dovtedajší konzervátor Althaus z rodinných a zdravotných dôvodov požiadal o prepustenie, a už menovaný kapitán Dolleczeke prevzal dočasne iba agendu konzervátora. Dolleczeke sa stal po absolvovaní kurzu na Inštitúte pre výskum rakúskych dejín spolupracovníkom známeho historika Theodora Sickela, a preto s ním rákali ako s jediným

30 Tamže, 20 a DIRRHEIMER, Historische Betrachtungen, 7.

31 HGM, Direktionsakten, protokol o zasadaní kuratória vojenského múzea, 08. 01. 1886, fol. 1v DIRRHEIMER, Historische Betrachtungen, 8, ZATSCHKEK, Die Geschichte des Museums, 18f.; ALLMAYR-BECK J. CH., Das Heeresgeschichtliche Museum, 27, 52 – 89.

kandidátom, ktorý bol bezpochyby aj vedecky vysokokvalifikovanou silou s primeranými vojenskými znalosťami a zároveň bol aj záložným dôstojníkom.³²

Jemu vďačíme aj za prvý katalóg, ktorého prvá časť s popisom najdôležitejších výstavných priestorov – dvoch sál zbraní na prvom poschodí – vyšla v roku 1893.

K tomu prišiel aj s myšlienkou umiestnenia zástav – veď ich bolo podľa jeho údajov okolo 700 – a kuratóriu predložil príslušné „Promemoria o zostave, konzervovaní a vedeckom spracovaní zástav a štandárd“.³³

Dôležitým aspektom, ktorý popri získavaní a zostavovaní objektov nesmeli zanedbať, bolo financovanie. V období rokov 1885 až 1891 síce múzeum dostalo ročne 2 000 guldenov od ríšskeho ministerstva vojny, na ďalšie platby sa však spoliehať nemohlo. Naproti tomu dostalo veľké peňažné dary zo súkromnej sféry, ktoré boli sústredené vo „Fonde pre zachovanie vojenského múzea“. Nie menej ako 10 000 guldenov venovali arcivojvodovia Albrecht a Wilhelm a gróf Wilczek, gróf Dumba 1 000 guldenov. V roku 1892 zastavilo vlastne ministerstvo ročnú platbu 2 000 guldenov, prevzalo však vyplácanie platu konzervátora, ktorý poberal ročný plat 2 844 guldenov. Najvyšší vojenský úrad bol pripravený úsporou na iných miestach dávať múzeu naďalej 2 000 guldenov za rok. Avšak sa muselo o príspevok každoročne požiadať. Vtedajší počet návštevníkov sa, samozrejme, nedá porovnať s dnešným (2008 – 126 000). V roku otvorenia – 1891 – to bolo 5 137, 1892 – 7 083, 1893 – 8 130 a v 1894 – 7759 osôb – teda nie práve vysoký počet – čo spôsobilo sklamanie; múzeum prevažne navštevovalo civilné obyvateľstvo, a nie vojaci. V účtovnej správe z 1893 sa pokúsil konzervátor uviesť dôvody tohto neobyčajne nízkeho počtu, a prišiel k záveru – platnému dodnes – hlavnou príčinou je odľahlosť múzea a zlé dopravné spojenie.³⁴ Tvrdým úderom pre múzeum bola smrť arcivojvodu Wilhelma 29. júla 1894.

V nasledujúcom roku sa prvýkrát prejavil akútny nedostatok priestoru, na čo John pokúsil na zasadnutí kuratória a vysvetľoval, že múzeum malo v tom čase k dispozícii iba malú časť priestorov, ktorými objekt skutočne disponoval. Ríšske ministerstvo vojny oznámilo v jednom prípise, že nemá námietky proti priestorovému rozšíreniu múzea, potrebné prostriedky by ale mohlo dať k dispozícii až v nasledujúcom roku.³⁵

Od 10. do 25. júna 1896 bola dovtedajšia sála zbraní vyprataná a adaptovaná na kanceláriu, počas čoho boli pušky uložené na protilahlej strane vstupu do múzea a za tým v novozískanej sále bola umiestnená delostrelecká zbierka. Na opačnej strane boli umiestnené obrazy.

Vývoj návštevnosti sa do začiatku 20. storočia javil ako uspokojivý: 1898 to bolo iba 8 599 návštevníkov, v roku 1900 narástol počet na 14 204 a v roku 1903 dokonca na 25 670 návštevníkov. Príslušne k tomu stúpaj aj počet predaných katalógov, takže v roku 1903 išlo do tlače už štvrté vydanie, ktoré popisovalo všetky vystavené zbierky, a tak sa stalo nenahraditeľnou príručkou. Na tomto vydaní pracoval popri Erbenovi už aj jeho nástupca Wilhelm John, taktiež absolvent Inštitútu pre výskum rakúskych dejín, ktorý bol ustanovený ako „pomocný vedecký pracovník“ po tom, ako Erben vyslovil želanie v blízkom čase zaujať miesto

32 DIRRHHEIMER, Historische Betrachtungen, 8f.

33 HGM, Direktionsakten, Zl. 152/1893, ERBEN W., Promemoria über die Aufstellung, Konservierung und wissenschaftliche Bearbeitung der Fahnen und Standarden (Beilage zum Sitzungsprotokoll vom 11. 12. 1893).

34 HGM, Direktionsakten, Zl. 164/1892, Prehľad vojenského múzea od roku 1885 (príloha k protokolu zo zasadania z 5. 12. 1892) a JOHN W., Memorandum über den jetzigen Stand des k. u. k. Heeresmuseum und seine zukünftige Entwicklung, 1809 (strojopisný koncept), 14.

35 HGM, Direktionsakten, Zl. 14/1895, Odpis prípisu ríšskeho ministerstva vojny, Abt. 7/1388 pre riaditeľstvo delostreleckého arzenálu, 18. 05. 1895.

vysokoškolského učiteľa. V roku 1903 sa to aj naplnilo. Po tom, čo sa Erben už roku 1901 stal docentom, dosiahol práve v tomto roku svoje vymenovanie za akademického učiteľa na univerzite v Innsbrucku. S účinnosťou od 1. apríla 1903 bol John vymenovaný za inžiniera delostrelectva divízneho delostreleckého pluku č. 3 so služobným zaradením ako konzervátor Vojenského múzea.³⁶

Po odstúpení Erbena sa skončilo obdobie ďalšej výstavby múzea. Hoci múzeum získalo zaujímavé a cenné predmety, nemohli byť kvôli nedostatku miesta prezentované vo výstavných priestoroch. V roku 1906 dosiahli aj depoty svoje kapacitné možnosti, takže sa novo-získané predmety mohli uskladniť až vtedy, keď sa ostatné predmety vytriedili.

Práve v tom roku sa však venovali novému projektu. Kuratórium uzatvorilo na svojom zasadaní 12. júna návrh predložený cisárom Františkom Jozefom – usporiadať pri príležitosti 100. výročia bitky pri Asperne v roku 1909 veľkú výstavu „Arcivojvoda Carl“. C.-k. múzeum pre verejné práce dalo zadarmo k dispozícii prístavbu ku c.-k. rakúskemu múzeu pre umenie a priemysel.

Po súhlase cisára sa dosiahla akvizícia potrebných predmetov zo všetkých častí monarchie, ako aj z celej Európy – Francúzska, Nemecka, Ruska, Švajčiarska, Belgicka. Zoznam vystavovateľov nakoniec obsahoval 398 mien. Otvorenie výstavy prostredníctvom cisára Františka Jozefa, ktorý si v sprievode Johna prezrel aj výstavné priestory, nasledovalo 24. apríla 1909. Ukončenie nasledovalo už po dvoch mesiacoch 23. júna.³⁷

Pri príprave na výstavu a zostavovaní diel o arcivojvodovi Karolovi, jeho živote a vojenskej činnosti³⁸ stál po boku Johna nový spolupracovník – Alfred Mell, poručík v zálohe, absolvent Inštitútu pre výskum rakúskych dejín, ako aj právnickej fakulty. Z dôvodu svojho výkonu bol Mell už v roku 1908 vymenovaný za inžiniera delostrelectva so služobným zaradením ako konzervátor Vojenského múzea.³⁹ Pretože tu teraz boli dvaja konzervátori, rozhodlo ríšske ministerstvo vojny v marci 1909, že vždy vyšší úradník múzea bude v budúcnosti niesť titul „riaditeľ“.⁴⁰ Aktivity oboch konzervátorov priniesli vzhľadom na počet návštevníkov svoje plody. Ich počet vzrástol z 31 072 osôb v roku 1904 na 53 834 v roku 1912. Po vypuknutí prvej svetovej vojny bolo vojenské múzeum na novú situáciu úplne nepripravené. Už 27. júla 1914 dosiahol John rozkaz riaditeľa delostreleckého arzenálu, podľa ktorého múzeum muselo predbežne zostať zatvorené. Teraz sa jasne ukázala nepríjemná skutočnosť, že múzeum nemá žiadnu vlastnú administratívnu jednotku a pracovníci múzea sem boli iba služobne pridelení. Keď sa začala mobilizácia, museli sa vrátiť k svojim kmeňovým jednotkám. Dôstojník vedeckej služby, ako aj záložný dôstojník, ktorý vybavoval kancelársku robotu a viedol účtovníctvo, neboli viac k dispozícii. Riaditeľ John bol odvelený k vojenskému tlačovému oddeleniu a konzervátor Mell prešiel k delostreleckému depotu Viedeň, ktorý sa nachádzal v arzenáli. Vo svojom skromnom voľnom čase sa venoval múzeu. Aj dozorný personál bol takmer všetok odvedený. Až na vrátnika boli všetci armádni slúžiaci odvelení do služby v delostreleckom arzenáli.

Zároveň sa múzeu ponúkala jedinečná šanca. V dôsledku vojny sa vyvinulo na centrum zbierky predmetov, ktoré prichádzali z rôznych úsekov frontu. Najskôr chýbali skúsenos-

36 Verordnungblatt für das k. k. Heer, Personalangelegenheit Nr. 12 z 28. marca 1903.

37 Pri príležitosti výstavy bol vydaný vlastný, okolo 540-stranový katalóg: Katalog zur Erherzog Carl – Ausstellung zur Jahrhundertfeier der Schlacht bei Aspern, Viedeň 1913.

38 JOHN W. (vyd.), Erherzog Karl – der Feldheer und seine Armee, Viedeň 1913.

39 Verordnungblatt für das k. u. k. Heer, Personalangelegenheiten Nr. 49 z 28. novembra 1908.

40 DIRRHEIMER G., Historische Betrachtungen, 13.

ti, ako má byť zbierková služba organizovaná. Už v roku 1915 sa však začala organizovať. Vlastný a ukoristený materiál začal prúdiť spočiatku len z fondov delostreleckého depotu vo Viedni, ktorý pôsobil ako centrálna úschovňa rozličného materiálu, a ktorý odovzdal múzeu najvýznamnejšie a najcennejšie premety zo svojho skladiska.

V júli 1915 bolo múzeum ustanovené za centrálnu miesto pre historický a muzeálny vojenský materiál. Toto nutne viedlo k potrebe usporiadať organizáciu zbierkovej činnosti. 12. apríla 1916 predložilo Vojenské múzeum ríšskemu ministerstvu vojny žiadosť, aby v budúcnosti pri každej jednotke armády v poli bol určený jeden dôstojník ako zbierkový dôstojník, ktorému by boli pridelení dvaja muži. Pred začiatkom služby mali byť dôstojníci odvelení do múzea na inštruktáž.⁴¹ Zodpovedajúci návrh bol schválený. Postupne sa zlepšila aj personálna situácia. Konzervátor Mell bol odvelený z jeho služby v delostreleckom depote, takže odhliadnuc od dlhých ciest do vojnovnej oblasti zo zbierkových dôvodov, bol opäť úplne k dispozícii múzeu. John mohol svoju muzeálnu činnosť opäť prevziať od 25. januára 1916, musel ale popritom pracovať vo vojenskom tlačovom oddelení na umeleckom oddelení 4, ktoré viedol, pokým nebolo 8. júna 1916 zrušené.

Zvláštna pozornosť bola pri zbieraní materiálov venovaná aj obrazovým znázorneniam. Prostredníctvom vojnového tlačového oddelenia boli zamestnaní maliari, ktorým múzeum vďačí za mnohé olejomalby, portréty, akvarely a ručné malby. Témami neboli len vojnové príbehy z jednotlivých úsekov frontu, ale aj príbehy jednoduchých mužov zo všetkých častí monarchie alebo príbehy zranených z obväzísk. Neskôr mala byť vytvorená galéria vojnových obrazov, kde mali zachytiť jednotliví umelci svoje zážitky z rôznych vojnových dejísk v umelecky pravdivých dielach.

Po rozpade habsburskej monarchie v novembri 1918 sa zdal byť neodvratným aj koniec múzea, ktorého fond bol otáznym. Jedným z riešení, ktoré bolo podporované vtedajšími rakúskymi vojenskými úradmi, avšak momentálne vo vysokej finančnej tiesni, boli úvahy o rozdelení fondov medzi iné múzea alebo ich celkovom predaji do USA. Neistota o budúcnosť Vojenského múzea netrvala dlho, pretože 1. marca 1920 bolo prevzaté do správy štátu.⁴² Ako veľmi zlé sa prejavili nároky na repatriácie víťazov a nástupníckych štátov, predovšetkým tam, kde išlo o trofeje spred roka 1866. Poslednému nebezpečenstvu sa podarilo zabrániť, aj keď neustále návštevy zástupcov Dohody a stále nové požiadavky sťažovali situáciu existujúceho personálu.

Ako zvlášť nepríjemné sa ukázali požiadavky Talianov, ktorí sa pokúšali vysvetľovať historické kanóny ako vojenský materiál a zabaviť ich. Okrem toho aj talianske trofeje z čias napoleonských vojen, z rokov 1848/1849 a 1866. Aj tomuto sa s úspechom zabránilo. Aj po stránke personálnej sa ukázali dôsledky na správe múzea, pretože tri štvrtiny zamestnancov z rôznych dôvodov ukončili službu.

Centrálnou úlohou personálu, ktorý ešte zotrval, bolo zaistenie a uskladnenie fondov, ktoré nadobudli počas vojny, ako aj tých, ktoré do roku 1924 prúdili zo zrušených vojenských úradov, výcvikových stredísk, a z ktorých mnohé boli nízkej kvality. Mnohé z týchto prírastkov boli už vopred určené na to, aby sa stratili v depotoch. A v tom bol práve nedo-

41 HGM, Direktionsakten, k res. Nr. 46 ex 1916, Protokoll der zufolge AOK – Befehl Q. op. Nr. 172. 819 von 1916 am 3. und 4. Jänner 1917 stattgefundenen Besprechung der Sammeloffiziere des k. u. k. Heeresmuseums. Pözzri k tomu aj K. u. k. Heeresmuseum – JOHN W., Instruktion für den Sammeldienst des k. u. k. Heeresmuseums, Viedeň 1916.

42 JOHN W., Das österreichische Heeresmuseums seit dem Umsturz (strojopisný manuskript, január 1922).

statok, keďže s drevenými barakmi vybudovanými už počas vojny neboli dobre skúsenosti, a juhozápadná časť budovy prevzatá v januári 1917 ako depot nestačila.

Až v roku 1921 boli vo východnej časti uvoľnené ďalšie priestory pre depot, ešte neskôr boli objekt XVII a južná polovica objektu IV priradené k múzeu.

V septembri 1921 sa stalo Vojenské múzeum opäť dostupným pre všeobecnú verejnosť. Hlavná pozornosť sa vtedy sústredila na zdokumentovanie aktuálne prežitého vojnového zážitku, a to prvej svetovej vojny. Prvým krokom v tomto smere bolo v máji 1923 otvorenie už spomenutej galérie vojnových obrazov na prvom poschodí v sále II.⁴³ Mala „*sprostredkovať duchovno-duševný zážitok vojny, videnie prostredníctvom umeleckých osobností*“, a obsahovala v prevažnej miere olejomalby – niekoľko málo obrazov z armádneho ťaženia a bojových scén popri mnohých vyobrazeniach pozorovacích miest a ubytovacích chatrčí, krytov, zajatcov a utečencov, z ubytovania vojsk, pomocných miest a transportov zranených.⁴⁴ Ku galérii potom v roku 1925 pribudol 44 m veľký reliéf územia bitky na rieke Isonzo.

V roku 1934 zomrel riaditeľ Dr. John, a jeho nástupcom sa stal Dr. Alfred Mell, ktorý pôsobil od roku 1920 v knižnici Vojenského archívu. V tom istom roku boli v múzeu otvorené dve nové sály: na prízemí vľavo obe „sály frontu Isonzo“⁴⁵, a na pravej strane v napojení na dovtedajšiu delostreleckú sálu tzv. „Sála mažiarov“⁴⁶. Ako zvláštna atrakcia na spštenie znázornenia nových sál slúžili rotačné stojany a kukátka.

V roku 1937 bola otvorená výstavná miestnosť venovaná ťažkému delostrelectvu, ako aj výstava vybraných novozískaných predmetov z obdobia cisára Františka Jozefa.⁴⁷ Posledná zahŕňala olejomalby, spomienkové predmety a výstavné stoly, zástavy a veľký počet štúdií postáv, ceruzové kresby a akvarely od známych umelcov v otočných obrazových stojanoch. Veľká časť predmetov našla v roku 1957 opäť ohlas v Sále cisára Františka Jozefa.

Popritom prebiehali už rok intenzívne prípravy na zriadenie „múzea svetovej vojny“ vo veľkom Stieghause a v jedenástich sálach v Novom Hofburgu.⁴⁸

Noviny už informovali o tom, že je slúbená „*nová vedľajšia budova Vojenského múzea, ktorá sa vo svojej podstate mala stať kultúrohistorickou zbierkou veľkého významu*“.⁴⁹ Okrem iného boli naplánované ochranné a spojovacie zákopy, ubytovanie, pomocné miesta a obväzisti, mínometné stanovišťa a telefónne centrály, vojenská starostlivosť a záloha, vojnový priemysel, lístky na chlieb a núdzové peniaze, práca zajatcov, ktoré boli celkom zamlčané na obrazových stvárneniach a zbraniach.⁵⁰

Po pripojení Rakúska k Nemeckej ríši v marci 1938 sa práce zastavili. Múzeum bolo podriadeným služobným miestom šéfa vojenského múzea v Berlíne a muselo v nasledujúcom čase odovzdať na rozkaz niektoré nenahraditeľné objekty. Naproti tomu získalo po začiatku druhej svetovej vojny opäť množstvo materiálu z rôznych frontov. Na rozdiel od prvej svetovej vojny zostalo múzeum počas druhej svetovej otvorené pre verejnosť a vstúpilo do služby vojenskej propagandy.

V tomto čase sa dosiahli aj zmeny v priestorovom usporiadaní. Sieň cti sa prispôbi-

43 Katalog der Kriegsbildergalerie des österreichischen Heeresmuseum, 1. část, Viedeň 1923.

44 ZATSCHEK H., Die Geschichte des Museums, 22f.

45 PÜHRINGER R., Katalog des Heeresmuseums. Isonzofront. Saal I und II, Viedeň 1934 (2. vyd. 1935).

46 PÜHRINGER R –EBNER K., Katalog des Heeresmuseums. Mörsersaal, Viedeň 1934 (2. vydanie 1935).

47 Katalog zur Ausstellung ausgewählter Neuerwerbunfen aus dem Zeitalter Kaiser Franz Josefs, Viedeň 1937.

48 Pozri k tomu aj Heeresmuseum, Denkschrift über die Verlegung des Heeresmuseum in den Mitteltrakt der Neuen Hofburg, o. J.

49 ZATSCHEK H., Die Geschichte des Museums, 24.

50 Tamže.

la pomerom podmienených časom. Rozličné špeciálne výstavy mali dokumentovať vojnové dianie, úspechy nemeckých armád na rôznych frontoch a meniť sa v rýchлом slede. Tak bola už v septembri/októbri 1940 otvorená špeciálna výstava s názvom *Nemeckí vojaci a ich protivníci* s obrazmi do Otta Jahna a Karla Kemettera, ako aj s monumentálnym dielom *Bezmenní* od Albína Egger – Lienza, v júni/auguste 1941 nasledovala špeciálna výstava *Vojnovým maliarom v štábe veliaceho generála pancierového oddielu Stumme od Adrie po Akropolis* s obrazovými dielami akademického maliara nadporučíka Franza Grafa, ktorý ako doplnenie špeciálnej výstavy *Sovietska korisť* z roku 1942 vystavoval 80 kresieb, akvarelov a olejomalieb. V rámci špeciálnej výstavy *Grécko a Kréta 1941. Obraz a korisť* z marca až mája 1942 prezentovalo múzeum veľký počet obrazov rôznej techniky od maliara Seppa Jahna.

Čím dlhšie vojna trvala a čím intenzívnejšie boli nálety na priestor Viedne, tým viac považovalo riaditeľstvo múzea za nutné začať s presunom cenných objektov do priestorov viedenského Hofburgu, respektíve na rôzne miesta v horách, ako napríklad Valtice na južnej Morave, kartúza Gaming, hrad Ottenstein pri Rastefelde, zámok grófa Wilczeka v Seebarne, zámok Stiebar v Gresten, zámok Schönborn pri Göllersdorfe (všetky v Dolnom Rakúsku), ako aj podzemné priestory v Bad Aussee a Alt Aussee (Horné Rakúsko).⁵¹ V lete 1944 sa konala v sálach na prvom poschodí, ktoré boli uvoľnené premiestnením, špeciálna výstava *Priestor bojov juhovýchod*.

Opatrenia na premiestnenie sa ukázali ako šťastné, pretože pri opätovnom nálete 10. septembra 1944 bol arzenál a spolu s ním aj budovy múzea, neskôr ešte aj depoty, ťažko zasiahnuté. Nielen vyššie spomínaná výstava, ale aj veľká časť predmetov, ktoré ešte zostali v múzeu, boli pochované pod troskami. Ďalší materiál bol odvezený spojencami (Rusmi, Britmi, Američanmi) na konci bojov, respektíve bol postihnutý plienením. Krádež a plienenie zdecimovali, žiaľ, aj veľmi dôležitú časť majetku múzea v miestach uloženia. Na miestach uloženia v Dolnom Rakúsku besniaca Červená armáda vyplienila a zničila cenný majetok múzea.⁵² Riaditeľstvo múzea, ktoré bolo umiestnené v priestoroch Nového Hofburgu, tomu nemohlo napriek mnohým intervenciám zabrániť.

Po ukončení vojny bolo múzeum, ako aj celý komplex arzenálu, podriadené 27. apríla 1945 novozaloženej štátnej kancelárii – vojenstvo, ktorej riaditeľ štátny podsekretár pre vojenstvo podporučík Franz Winterer, načrtol pochmúrny obraz stavu arzenálu: „*Tento vojenský komplex ťažko utrpel vojnovými udalosťami. Pokiaľ nepremenili mnohé nálety stavebné objekty na trosky, sú tieto, až na malé výnimky, zničené udalosťami posledných vojnových dní v apríli 1945. Celý areál tvorí teraz jedno rumovisko...*“⁵³

Winterer vtedy vystúpil proti znovuvybudovaniu historického ensambles a videl využitie pôdy skôr v civilnej oblasti, pričom myslel na zriadenie modernej centrálnej vlakovej stanice.

V prvej správe o činnosti zo septembra 1945 informuje riaditeľ Dr. Mell o stave múzea:

-
- 51 K tomu pozri predovšetkým RAUCHENSCHTEINER M. (vyd.), *Phönix aus der Asche. Zerstörung und Wiederaufbau des Heeresgeschichtlichen Museums 1944 bis 1955, Begleitband zur Sonderausstellung des Heeresgeschichtlichen Museums, Viedeň 2005, passim, HATSCHEK CH.*, „Ein solches Verhalten wäre sehr zu verurteilen...“ das Schicksal der Sammlungen des Heeresgeschichtlichen Museums im Verlauf und nach Ende des Zweiten Weltkrieges, 9 – 40, ako aj vedecké prílohy vo *Viribus Unitis, Jahresbericht 2005 des Heeresgeschichtlichen Museums, Viedeň 2006, 9 – 62.*
- 52 K tomu pozri kapitolu „Die Zerstörung,“ und „Durchwühlt und verwüstet.“ In: RAUCHENSTEINER M. (vyd.) *Phönix aus der Asche, 12 – 24, 25 – 31.*
- 53 Österreichisches Staatsarchiv/Archiv der Republik, Viedeň, Bundesministerium für Handel und Wiederaufbau, Zl., 30. 444/ I/ 51945, List štátneho podsekretára pre vojenstvo, Franza Winterera, pre Štátny úrad pre verejnú stavbu, prechodné hospodárstvo a stavebnú obnovu, 20. 08. 1945.

„Vojenské múzeum, ktorého budova v arzenáli v bočných traktoch bola silno poškodená letecskými útokmi, a je sčasti v troskách, stojí pred úlohou byť využitá predovšetkým na zaistenie strednej stavby so Sieňou vojvodcov a Sieňou slávy.“ Takisto pokladal za svoju úlohu poobzerať sa po náhradných priestoroch, a to pre výstavné miestnosti a takisto pre depoty a vrátenie múzejných objektov z miest ich uloženia. „Celé múzejné bohatstvo je kvôli tomuto odvozu do úkrytov v neporiadku a roztrúsené, jeho počet klesol v dôsledku zásahu ruského vojska a v dôsledku plienenia vlastného obyvateľstva, navrátilcov, presídlencov a tak ďalej.....Jeden depot v arzenáli leží ešte pod troskami. Súčasne prebieha – v tejto dobe väčšinou bezplatne – akvizícia, ktorou sa majú odstrániť utrpené straty.“⁵⁴

Po tom, čo na základe rozhodnutia Spojeneckej rady z decembra 1945, ktoré zakazovalo Rakúsku akúkoľvek vojenskú činnosť, bol zrušený vojenský úrad, pracovníci a exponáty múzea prešli 23. januára pod Ministerstvo školstva, výchovy a umeleckých záležitostí.⁵⁵

V Promemorii z 28. januára 1946 o budúcnosti vojenského múzea⁵⁶ dal Mell na papier ešte drastickejšie odhady: „Vojenské múzeum je ruínami obklopená ruina.“ Chcel, aby sa tie múzejne zbierky, ktoré sa ešte dali nájsť, presunuli do Hofburgu, kde mali byť tieto fondy, ale „použitá na vytvorenie Rakúskeho národného múzea v priestoroch Nového Hofburgu“. Mellove Promemoria boli podnetom na zodpovedajúcu diskusiu na ministerstve školstva, predovšetkým o tom, ako má byť nové múzeum pomenované. Neskôr sa dala prednosť označeniu „Vojenské historické múzeum“, pretože dúfali, že týmto pomenovaním sa nedá Spojencom žiaden podnet na kritiku. Predovšetkým však ale malo vyjadrovať, že „sa jedná o vlastivedné múzeum v ďalšom zmysle, prípadne o múzeum, ktoré sa zaoberá iba dejinami a vývojom rakúskej armády“.

V lete 1946 predniesol Mell návrh na premiestnenie múzea, prípadne na vytvorenie Národného múzea, jeho ideí však nebola venovaná žiadna ďalšia pozornosť, a Augustus Lohr, riaditeľ umeleckohistorického múzea, požadoval pre seba priestory v Hofburgu, ktoré boli pridelené Vojenskému historickému múzeu. Okrem toho sa zo strany Spolkovej správy budov začalo s vypracovávaním plánov na opätovnú výstavbu budov múzea, takže Mellov cieľ vystavať „moderné múzeum s moderným osvetlením a kúrením“ sa realizoval bez prekážok od jesene 1946.⁵⁷

Práce na znovuvýstavbe rýchlo napredovali, do poriadku boli dané okná a zapojené elektrické osvetlenie. Predsa to však trvalo jedenásť rokov od jeho zničenia, kým Vojenské múzeum 24. júna 1955 opäť otvorilo svoju bránu a návštevníkom múzea mohlo sprístupniť aspoň štyri sály na prvom poschodí, ako aj dokumentáciu k výstavbe múzea v takzvanej „búde“ (dnes priestor pre špeciálne výstavy). Bilancia opätovnej výstavby urobila dojem: Na začiatku bolo múzeum, ktorého budovy z veľkej časti boli zničené, a ktorého fondy boli v dôsledku ničenia, plienenia a krádeží na miestach ich uloženia zredukované na 40 percent. Pri zbraniach bol tento podiel ešte vyšší.⁵⁸ Už po znovuo tvorení bol ohlas v médiách veľmi po-

54 RAUCHENSTEINER M. (vyd.) Phönix aus der Asche, 33.

55 ÖstA/AdR, Bundesministerium für Unterricht/Kunstangelegenheiten, Sammelmappe Nr. 9, Zl. 1.259/II/3/46, Referatsbogen von Februar 1946, Detaily pozri v RAUCHENSTEINER M (Vyd.) Phönix aus der Asche, 36f.

56 ÖstA/AdR, Bundesministerium für Unterricht/Kunstangelegenheiten, Sammelmappe Nr. 9, Zl. 1.259/II/3/46, Promemoria; HGM, Direktionsakten, Zl. 36/1946, Promemoria.

57 RAUCHENSTEINER M (vyd.), Phönix aus der Asche, 57f.

58 Dr. Mell zhrnul svoje dojmy v správe z 1948: Fondy ukryté v zámkoch Gaming, Ottenstein, Schönborn a Seebarn, ako aj tie, ktoré zostali v pivničných priestoroch Vojenského múzea v arzenáli boli veľmi poškodené a z veľkej časti zničené soldateskou. Aký podiel na tom majú zahraniční utečenci v Gamingene, alebo domáce obyvateľstvo, sa nedá určiť, ÖstA, AdR, BMU, Zl. 77.696 –II/6 – 48, 14. 09. 1948.

zitivny. Hovorilo sa o „*piatich rokoch nerušenej práce, ktorá zo zbrojnice alebo kabinetu rarít Viedne postavila najmodernejšie múzeum*“, v ktorom návštevník nenájde len „*množstvo flínt a halapartní*“, ako aj iných objektov natlačených v stiesnenej miestnosti, ale „*vojenské dejiny ako špeciálnu udalosť všeobecných politických a kultúrnych dejín, a „zaujímavé predmety prezentované psychologicky šikovným spôsobom*“ predovšetkým, keď v dôsledku ťažkých vojnových strát nebolo možné ukázať veľké množstvo exponátov.⁵⁹

V rokoch 1945 až 1955 sa získalo prostredníctvom kúpy, výmeny alebo darovaním 20 000 predmetov a konečne sa dostala do vlastníctva múzea aj pozostalosť arcivojvodu Eugena. Hnacou silou celého tohto procesu bol Dr. Rudolf Pühringer, ktorý pôsobil od roku 1927 až 1945 s malým prerušením ako kustód vo Vojenskom múzeu, a nakoniec na začiatku roku 1951 prevzal riaditeľstvo Vojenského historického múzea. Pri svojej otváracíj reči v prítomnosti množstva čestných hostí právom poukázal na tieto výkony: „*Musíme vidieť arzenál zničený 250 bombami v rokoch 1944 – 1945, aby sme mohli posúdiť obrovskú prácu na obnove, ktorá tu bola v priebehu posledných 10 rokov vykonaná. Sú to výkony, za ktoré môžeme ďakovať iniciatíve niekoľko málo ľudí. Veľa rúk v tichosti neúnavne pracovalo na obnove arzenálu. Teraz sa to prezentuje ako výsledok tejto činnosti v celkom novej podobe.*“⁶⁰

Obe sály pravého krídla teraz zahŕňali obdobie od tridsaťročnej vojny po obdobie cisára Františka Jozefa II., ľavé krídlo bolo venované napoleonským vojnám po poľné ťaženie proti Dánsku v roku 1864. Okrem toho boli v novozriadených objektoch II a XVII vystavené deľá, ktoré boli predtým umiestnené pred múzeom.

Do toho istého obdobia spadá aj preloženie múzea zo Spolkového ministerstva pre vzdelávanie do Úradu pre obranu štátu. Ako dar na rozlúčku odovzdal spolkový minister pre vzdelávanie, Dr. Heinrich Drimmel múzeu 50 figurín od kapitána D. Helmutha Krauhsa, ktoré znázorňujú do posledného detailu výstroj a výzbroj rôznych druhov vojska od tridsaťročnej vojny po obdobie poľného maršala Radeckého.⁶¹

V nasledujúcom roku zažilo múzeum mimoriadne obohatenie, keď mu technické múzeum vo Viedni odovzdalo veľký počet mimoriadne cenných modelov vojnových lodí, ako napríklad prierez bojovej lode „Viribus Unitis“, a tým umožnilo zriadenie osobitnej sály námorníctva na prízemí. Táto bola spolu so sálou cisára Františka Jozefa a sálou pre plánované dočasné výstavy otvorená 11. júna 1957. Vlastná spomienková miestnosť bola venovaná atentátu na arcivojvodu Františka Ferdinanda a jeho manželku, kde bolo vystavené nimi používané auto a uniforma následníka trónu. V posledných rokoch sa do múzea dostali aj pohovka z Konaku v Sarajeve, na ktorej zomrel následník trónu, ako aj košeľa z uniformy, ktorú mal na sebe v ten deň – ide o dlhodobú výpožičku od rakúskej provincie Spoločnosti Ježišovej.

22. júna 1961 bola nakoniec otvorená sála ťažkého delostrelectva, ktorá nadväzuje na sálu pre dočasné výstavy.

Po náhlejši smrti Heinza Zatscheka na jar 1965 ho vystriedal vtedajší vedúci Vojenského vedeckého oddelenia Dr. Johann Christoph Allmayer – Beck. Pod jeho vedením došlo k zlúčeniu oboch inštitúcií pod názvom Vojenské historické múzeum/Vojenský vedecký inštitút. Ťažisko práce Allmayera – Becka ležalo popri bežnej agende na výstavbe a modernizácii depotov a dielní, ako aj na usporiadaní a zdokumentovaní zbierok umiestnených

59 RAUCHENSTEINER M (vyd.), Phönix aus der Asche, 113.

60 HGM, Konvolut Wiederaufbau: Výtah z reči riaditeľa Pühringera pri príležitosti otvorenia múzea. Citované podľa: RAUCHENSTEINER M (vyd.), Phönix aus der Asche, 114.

61 ZATSCHEK H, Die Geschichte des Museums, 32.

v depotoch – teda práci, ktorá ešte aj dnes predstavuje ťažisko činnosti referátu múzejného oddelenia.⁶² Nové poznatky a nový materiál viedli k prestavbe obdobia tridsaťročnej vojny a k prezentácii 16. storočia na prvom úseku. Tento novozriadený úsek bol sprístupnený návštevníkom v októbri 1974.⁶³

Už viac ako rok predtým, 10. mája 1973, boli v takzvanej Záhrade tankov za múzeom vystavené obrnené vozidlá, ktoré boli vyradené spolkovým vojskom.⁶⁴

V rokoch 1977/ 1978 prebehla prestavba sály cisára Františka Jozefa, v rámci ktorej sa znásobil počet vystavovaných predmetov a objektov získaných na vystavovanie, ktoré dovtedy ešte neboli prezentované.⁶⁵ Završením snáh Allmayer-Becka o reorganizáciu, bolo v rokoch 1980 až 1983 uskutočnenie kompletnej prestavby sály II, ktorá zahŕňa 18. storočie; jej otvorenie nasledovalo krátko pred jeho penzionovaním za prítomnosti spolkového ministra národnej obrany Otta Röscha.

K ďalšiemu pozdvihnutiu Vojenského historického múzea prispeli špeciálne a krátkodobé výstavy k vojenskohistorickým témam, ako napríklad veľká špeciálna výstava „Ozbrojené sily Rakúskej republiky 1918 – 1968“ alebo „Fliegen 90/71“.

Za jeho nástupcu Dr. Franza Keindla prebiehali sanačné práce na vonkajšej fasáde budov múzea, na objektoch II a XVII, kde bola umiestnená zbierka diel, a na depotoch. V múzeu bola uskutočnená generálna sanácia a s tým spojená prestavba sál III a IV, ktoré zahŕňajú obdobie od roku 1792 do 1866. Pri príležitosti storočného výročia múzea v roku 1991 bola táto skupina sál znovu otvorená, ako aj vytvorená špeciálna výstava *100 rokov Vojenského historického múzea*.

Od 1. augusta 1992 bol vedením Vojenského historického múzea poverený Dr. Manfred Rauchensteiner, ktorého cieľom bolo „v najbližších rokoch urobiť zmeny, ako aj nové inštalácie a špeciálne výstavy, ktoré do 1996 majú prezentovať zmenené múzeum“.⁶⁶ Základom tohto plánu je úvaha, že Vojenské historické múzeum sa musí lepšie prispôbiť rakúskym a európskym múzeám bez toho, aby stratilo svoj charakter. Jeho cieľom potom je vojenské a historické múzeum, ktoré ukáže v širšom zmysle rakúske a tiež stredo európske dejiny od roku 1918, ale aj dejiny Rakúskej republiky od roku 1918 do 1938, príslušnosť Rakúska k Nemeckej ríši a druhú svetovú vojnu, ako aj dejiny druhej republiky, pretože sa na to hodí ako žiadne iné múzeum. Cieľom múzejnej práce musí teda byť zvýšenie atraktivity stálych expozícií tak, že múzeum sa stane známym aj v tých kruhoch, ktoré nenavštevujú múzeum iba zo špecifického záujmu o vojenské dejiny, ale aj zo všeobecno-historického záujmu po čisto umeleckohistorické a technickohistorické záujmy.⁶⁷

Dr. Rauchensteiner začal bezodkladne presadzovať svoj ambiciózny plán. V priebehu piatich mesiacov bol s vynaložením dvoch miliónov šilingov prebudovaný komplex „Prvá svetová vojna“ v sálach VI a VII, pričom sa kládol dôraz na „vojenskohistorický obsah so silný-

62 K tomu pozri aj: Besonderen Anordnungen und Tätichkeitberichte des Heeresgeschichtlichen Museums/Militärwissenschaftliches Institut, od 1968 do 1983, vo fonde knižnice.

63 HGM, Heeresgeschichtlichen Museums/Militärwissenschaftliches Institut, Tätichkeitbericht für das Jahr 1974, 35, vo fonde knižnice.

64 HGM, Heeresgeschichtlichen Museums/Militärwissenschaftliches Institut, Tätichkeitbericht für das Jahr 1973, 31f, vo fonde knižnice; DIRRHEIMER G, Historische Betrachtungen, 15f.; ALLMAYR-BECK J.CH., Das Heeresgeschichtliches Museum, 17.

65 HGM, Heeresgeschichtlichen Museums/Militärwissenschaftliches Institut, Tätichkeitbericht für das Jahr 1978, 29, vo fonde knižnice.

66 HGM, Heeresgeschichtliches Museum/Militärwissenschaftliches Institut, Tätichkeitbericht für das Jahr 1978, vo fonde knižnice.

67 Tamže.

mi kultúrnohistorickými elementmi“.⁶⁸ Ďalej bol zorganizovaný cyklus špeciálnych výstav k druhej svetovej vojne, ktorý dosiahol rovnako ako nové sály rozsiahlu pozornosť v médiách a tešil sa záujmu návštevníkov. Plány Dr. Rauchensteinerja na rozšírenie, menovite na rozšírenie objektu IV na „umiestnenie muzeálnych dejín pre obdobie po 1945“⁶⁹ však po viacerých pokusoch stroskotali. Objekt IV sa nakoniec využíval do roku 2008 ako depot.⁷⁰

Dr. Rauchensteiner sa tým však nedal odradiť, a keď bolo jasné, že múzeum v dohľadnom čase nemôže počítať so stavebným rozšírením, začal na jeseň 1996 s najväčším projektom na prestavbu od znovuotvorenia múzea v roku 1955, keď boli na prízemí zriadené sály „Republika a diktatúra. Rakúsko 1918 – 1945“ a „Námorná veľmoc Rakúsko“. Ich zriadením však museli obetovať možnosti na väčšie špeciálne výstavy. Po dvojročných prípravách boli práce ukončené.

Na podnet troch veľmi úspešných špeciálnych výstav o rokoch 1943 až 1945 s okolo 250 000 návštevníkmi sa prednostným želaním nového riaditeľa stalo muzeálne spracovanie obdobia najnovších dejín, menovite medzivojnového obdobia a druhej svetovej vojny. Obdobie v rozmedzí 27 rokov, rozdelené do dvanástich tematických kapitol, malo byť priblížené návštevníkom pomocou uniforiem, zbraní, zástav, obrazov, fotiek, dokumentov, plagátov a iných skutočných predmetov, ako aj pomocou filmov. Zvláštnou kuriozitou bolo, že keď Vojenské historické múzeum už našlo svoj posledný domov, boli zbierky Dr. Karlom Rennerom iniciovaného „Múzea prvej a druhej republiky“ z roku 1947, ktoré boli pôvodne umiestnené v priestoroch úradu štátneho kancelárstva, keďže záujem o ne veľmi rýchlo opadol, uschované a viac-menej preskladnené.⁷¹

Sála námorníctva, ktorá bola teraz pretransformovaná na zadnú časť skupiny sál, taktiež prešla úplnou prestavbou. Staré zbierky pôvodne zahŕňali popri niekoľkých predmetoch, ktoré boli k dipozícii v múzeu, časť predmetov z múzea v Pole, ktoré boli odovzdané Rakúsku, ako aj už spomínané modely Technického múzea. Zbierka z Poly však počas svojho uskladnenia v roku 1943 vo Valticiach, Ledniciach a Mikulove utrpela veľké straty a mnoho predmetov zmizlo bez stopy. Ďalšie zahŕňajú zbierku modelov, galiónových figúr, osobných spomienok a umeleckých predmetov. Všetky tieto predmety majú byť novousporiadané podľa dvoch sfér – spodnej, ktorá sprostredkúva vlastné vedomosti a vrchnej, sféry zážitku, nazývanej aj velitelský most, platforma alebo strop.

Stredobodom pozornosti pri vstupe do sály je veža z ponorky U „20“, ktorá bola potopená v roku 1918 v severnom Jadrane pri ústí rieky Tagliamento, ktorá je zvýraznená cieľeným osvetlením. V komorách a veľkých samostatne stojacich vitrínach je prezentovaný vznik rakúskeho vojnového námorníctva od 18. do 20. storočia, v rámci čoho je začiatok venovaný lodnej doprave na Dunaji a zvyšný priestor lodnej doprave na širom mori.

Nakoniec sa poukazuje na to, že c. a k. námorníctvo v rámci európskeho koncertu zastávalo významnú rolu, a preto podniklo mnohé diaľkové cesty, aby „ukázalo svoje vlajky“. Ťažisko činnosti vojnového námorníctva tvorili námorné bitky, ako napríklad pri Helgolande alebo Lisse, výskumné cesty, ako napríklad expedícia Payer – Weyprechta, ktorá viedla k objaveniu Zeme Františka Jozefa, návštevy flotíl a intervencie. Na začiatku 20. sto-

68 Die Presse, 17. 06. 1993 (Pia Maria Plechl, Isonzo_Szenen).

69 RAUCHENSTEINER M., Vorwort. In: Viribus Unitis. Jahresbericht 1998 des Heeresgeschichtlichen Museums, Viedeň 1999, 5.

70 K tomu pozri pracovné a výročné správy 1990 Vojenského historického múzea/Vojenského vedeckého inštitútu vo fondoch knižnice.

71 RAUCHENSTEINER M. Die Ausstellung :Republik und Diktatur Österreich 1918 – 1945. In: Viribus Unitis. Jahresbericht 1998 des Heeresgeschichtlichen Museums, 9 – 14.

ročia bola flotila zmodernizovaná a prebudovaná, a preto právom platila za najsilnejšiu svetovú flotilu. Cieľom bolo predstaviť dejiny vojnového námorníctva tak, aby obsah pochopil aj návštevník bez veľkých predchádzajúcich vedomostí.

Veľká časť modelov bola vystavená iba v sklenených vitrínach v čelnom oblúku na konci sály, čo viedlo k diskusiám, že to bráni predovšetkým modelárom v prístupe k nim zo všetkých strán.⁷²

Otvorením oboch sál sa mohli v každom prípade odkryť ďalšie aspekty dejín habsburskej monarchie, ako aj Rakúskej republiky.

To však nie je všetko! V roku 1998 prišiel Dr. Rauchensteiner s tým, aby sa kompletne prebudovala aj skupina sál, ktorá sa venuje udalostiam rokov 1792 až 1866. Okrem renovácie technického zariadenia, prestavby kúrenia a vytvorenia vhodných podmienok na konzervovanie, sa mal zmeniť aj časový sled, takže sály III a IV by boli po prestavbe múzea chronologicky opačne usporiadané, ale predovšetkým bol prepracovaný a novodefinovaný ich obsah. Výsledok bol publiku sprístupnený po (s prerušením) päťročnej práci – v nových vitrínach je prezentovaných na 1 000 predmetov. Pomocou nich je vylíčená cesta habsburskej monarchie od tureckej vojny Jozefa II. cez francúzsku revolúciu, napoleonské vojny s ťažiskom roku 1809, Viedenský kongres, biedermeier, predmarcovú dobu, revolúciu 1848/49 vo Viedni, Uhorsku a Taliansku, až po bitky na Magente, Solferine, Oeversee, Custoze a Hradci Králové. Stredobodom záujmu je armáda vo všeobecnosti s jej uniformami, zbraňami, zástavami a inými časťami výstroja, ako aj jednotliví dôstojníci – arcivojvoda Karol, Radecký, Windischgrätz a, samozrejme, sám najvyšší veliteľ, cisár František Jozef.⁷³

V bilancii riaditeľstva Dr. Rauchensteiner, ktorý k 31. augustu 2005 odišiel do dôchodku, môžeme vidieť: približne 60 percent stálych výstav múzea bolo prepracovaných, adaptovaných a doplnených v nových tematických okruhoch. V extraviláne bola zriadená na dlhší čas výstava UNO, ktorá bola zrušená iba v roku 2008. Tento výpočet môže dopĺňať spolu 43 špeciálnych výstav rôznej veľkosti.

Na začiatku roku 2007 sa stal jeho nástupcom nový riaditeľ Dr. Mario Christian Ortner. Aj on plánuje prestavať niektoré výstavné priestory múzea a upraviť tak obsah pre návštevníka 21. storočia. Keďže tieto plány sa ešte nezačali, budú realizované až o niekoľko rokov.

Ako bilancia sa dá povedať, že Vojenské historické múzeum od časov svojho vzniku prečkaló búrky času a dnes ešte stále je najznámejším vojenským historickým múzeom na svete.

(Z nemčiny preložila Mgr. Jana Zatková)

72 RAUCHENSTEINER M., Die Ausstellung: „Seemacht Österreich – Der neue Marinesaal“. In: Viribus Unitis. Jahresbericht 1998 des Heeresgeschichtlichen Museums, 15 – 20.

73 RAUCHENSTEINER M., Österreich und Europa 1789 – 1866. In: Viribus Unitis. Jahresbericht 2004 des Heeresgeschichtlichen Museums, Viedeň 2005, 21 – 30.